

SV. VLAHO,
zlatarski rad iz XV. st. Dubrovnik,
crkva Sv. Vlaho

DUBROVNIK, grad najveće spomeničke vrijednosti i bogata umjetničkog naslijeđa. Prema legendi, osnovali su ga bjegunci iz Epidaura (Cavtat), porušenoga u prvoj pol. VII. st. u najezdi Avara i Slavena. Tada je na hridi *Laus* ili *Lave*, gdje je vjerojatno već ranije postojalo manje naselje, počeo rasti gradić izvedena naziva *Rausa*, *Ragusium*, *Ragusa*. Nasuprot tomu položaju, pod brdom Srđ, razvilo se slav. naselje Dubrovnik, po kojemu se tijekom vremena prozvao cio grad. Do 1205. D. priznaje vrhovnu biz. vlast i sjedište je posebnoga temata. Baštineći od Epidaura biskupiju, Dubrovčani se krajem X. st. osamostaljuju od splitske nadbiskupije. U početku dubrovački teritorij obuhvaća šire područje grada, a potom područje od Plata do Zatona i otoke koji se nižu *S* duž obale. U XIII. st. Dubrovčani su stekli Lastovo, a u XIV. st. Ston, Pelješac i Mljet. Mnogobrojnim ugovorima s vladarima na Balkanu i tal. gradovima, D. stječe pravo slobodne trgovine koja postaje njegova osnovna djelatnost. God. 1205. prisiljen je priznati vrhovnu vlast Venecije, ali ujedno promiče svoju samoupravu koja će trajati sve do Napoleonove okupacije. Upravni sustav omogućuje vlasteli da vlada preko Velikoga i Maloga vijeća te Vijeća umoljenih, odn. Senata, dok se knez bira svakih mjesec dana. Između 1358–1526, pod zaštitom Hrvatsko-Ugarske, D. doživljava vrhunac razvoja i postaje slobodan grad-država, od 1358. Dubrovačka Republika. Ni tur. prevlast na Balkanu nije prekinula njezin uspon i procvat trgovine, premda od 1526. Dubrovčani priznaju tur. vlast, a slobodu plaćaju dankom. U XVII. st. moć Dubrovnika opada i nazaduje, a 1667. razorio ga je jaki potres. Od 1684. osim turske, D. uživa i austr. zaštitu; 1806. francuske trupe ulaze u grad, a 1808. Republika je ukinuta.

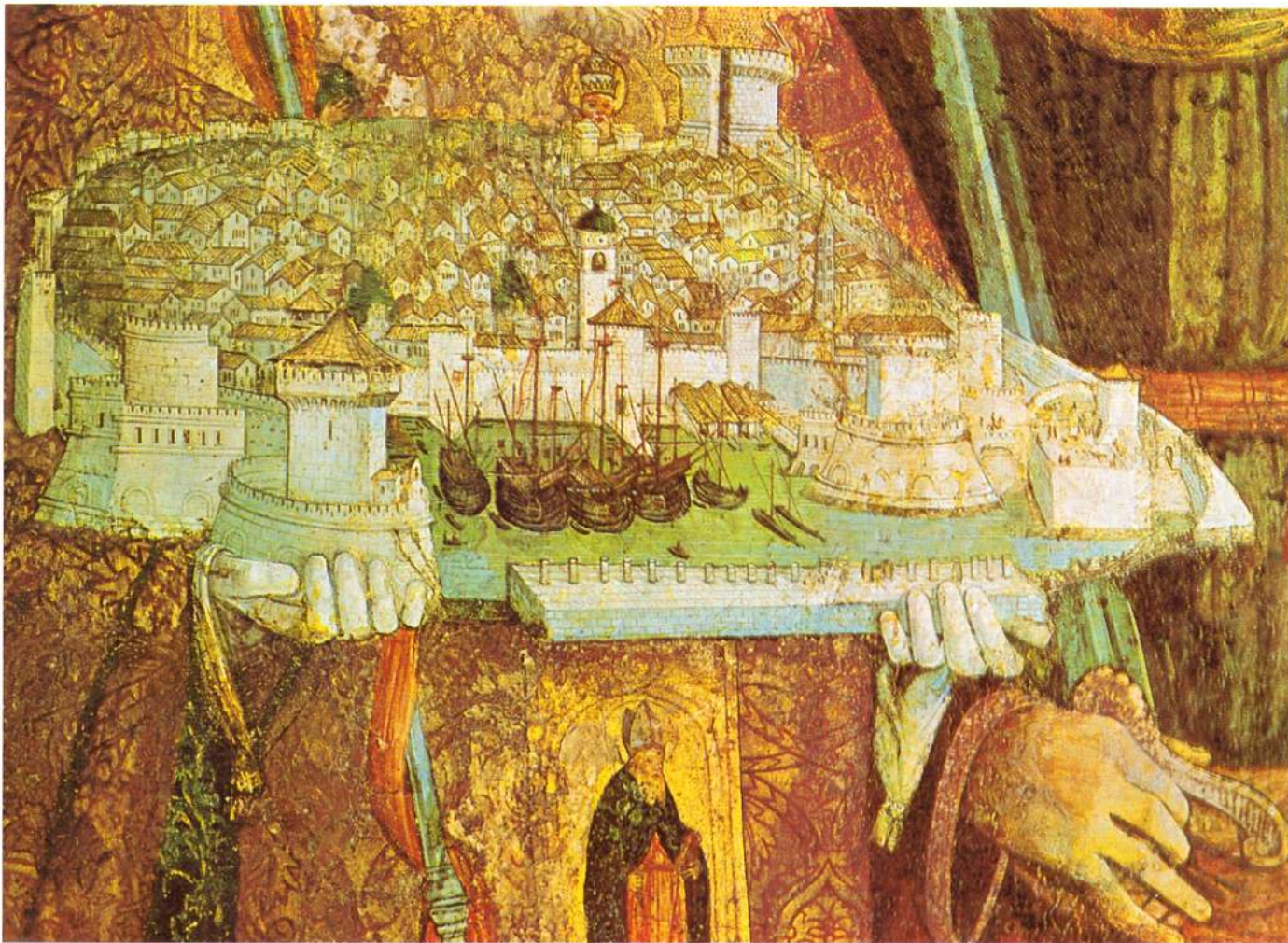
Urbanistički razvoj. Prve su utvrde na *J* hridinama bile podignute od suhozidina, a potkraj VIII. st. one se povezuju u cjeloviti sustav. *S* *I* strane naselja razvilo se i prvo predgrađe, *Pustijerna*, koje je u IX. i X. st. opasano zidinama i priključeno jezgri. U XII. st. novo cjelovito podgrađe postaje veće od stare jezgre, a uz luku se razvija crkveni i politički centar

(katedrala i javni gradski prostor). U XIII. st. podižu se nove kamene zidine koje zatvaraju obris grada i opasuju šire površine s manjim naseljima na padinama Srđa. Gradski Statut iz 1272. rješava urbanističke probleme, određuje regulacijske zahvate na već izgrađenu dijelu grada, stvarajući određene odnose ulica u ortogonalnoj mreži. Druga odluka iz 1296. obuhvaća dio na padinama Srđa i donosi odredbu o izgradnji nove četvrti na dijelu zvanom *Prijeko* te dopunjava plan izgradnje za *J* dio grada. Novelirani Statut predviđa način izgradnje, ukidanje i zabranu gradnje u drvu, širinu ulica, skidanje vanjskih kućnih stuba kao i obvezu da se pojedinačni objekti podvrgavaju cjelini. U XIII. st. započinje gradnja *Place* (*Stradun*), nastale na zasutu rukavcu; prema njoj se spuštaju sve ulice, ona je spoj starijega *J* i novijega *S* dijela grada a povezuje *I* i *Z* gradska vrata. Tijekom XIV. st. grad je dobio kanalizaciju koja je služila sve donedavno, a popločavaju se i gradske ulice, najprije opekama a potom kamenim pločama, 1436. gradi se vodovod. U XIV. i XV. st. završen je proces oblikovanja i komunalnoga uređenja grada. U to vrijeme D. je podijeljen na sektijere, koji zapravo odražavaju faze nastanka urbane cjeline: Kaštio, Sveti Petar, Pustijerna, Sveti Vlaho, Sveta Marija i Sveti Nikola. Potresi su 1520. i 1637. Dubrovnik oštetili, ali ga je onaj iz 1667. gotovo do temelja razorio. Pri obnovi grada, posredovanjem uglednih Dubrovčana u svijetu, u grad dolaze mnogi strani graditelji i umjetnici. Prvi zahvat bila je obnova *Place*. Mnoge je građevine bilo nemoguće obnoviti pa su u gradskom tkivu ostavljeni prazni prostori. Tako je nastao trg iza Katedrale, a na jednome je takvome prostoru podignut isusovački kompleks koji je s trgovom iza Katedrale povezan monumentalnim stubištem. U XIX. st. srušena je stara gotička i sagrađena nova neostilska gradska vijećnica. Grad se širi izvan zidina, razvijaju se nova naselja na Pločama i Pilama, u Gružu, na Lapadu i bližjoj okolici. Počinju se graditi i prvi hoteli. U novije vrijeme prigradska naselja i hotelski kompleksi zauzimaju sve slobodno zemljište oko Dubrovnika. Grad unutar zidina brižljivo se čuva kao jedinstveni urbanistički i kulturno-umjetnički spomenik, koji je uvršten u popis svjetskih kulturnih dobara.

Arhitektura. D. je opasan čvrstim zidinama debelim do 5,5 m i visokim do 23 m, koje su učvršćene jednom tvrđavom, trima cilindričnim kulama te s 14 kula četverokutne osnove, pet bastiona i dvjema ugaonim utvrđama. S kopnene strane glavni zid okružuje niže predzide s jednim većim i 9 manjih polukružnih bastiona te jednom kazamatnom utvrdom. S *I* strane grad brani odvojena tvrđava *Revelin*, a sa *Z* *Lovrijenac*. Današnji oblik zidine dobivaju u XV–XVII. st. Poslije pada Carigrada (1453) dubrovačka vlada odlučuje učvrstiti i pojačati već postojeće gradske utvrde. Obnavljaju se zidine, gradi se novi zid na kopnenoj strani gdje dominira kula *Minčeta*; u

RELIKVIJAR SV. VLAHA. Dubrovnik, Riznica katedrale

DETALJ POLIPTIHA IZ DOMINIKANSKE CRKVE U DUBROVNIKU, djelo N. Božidarevića

to vrijeme ona od utvrde četverokutna tlocrta, koju je 1319. sagradio dubrovački graditelj Ničifor Ranjina, postaje (1461) cilindrična kula. Obnovu je izveo firentinski graditelj Michelozzo di Bartolomeo, stvarajući predzide — vanjski okrugli tambur s dosta prostora za rukovanje novim vatrenim oružjem. Po njegovim je nacrtima izvedena i cilindrična utvrda *Bokar*, dovršena 1570. Michelozzov posao na utvrđivanju dubrovačkih zidina nastavlja J. Dalmatinac, koji dovršava Minčetu dajući joj današnji izgled sa snažnim valjkastim tijelom i čvrstim kruništem; prije toga pregrađuje i kulu *Sv. Katarine* iz XIV. st., koja je njegov prvi poznati rad u Dubrovniku. Općinski graditelj P. Miličević utvrđuje 1484. gradsku luku, sagrađivši lukobran *Kaše*. Luku brane tvrđava *Sv. Ivana* i, nasuprot njoj, tvrđava *Sv. Luke*, koja je danas promijenila svoj izvorni oblik. P. Miličević gradi također s morske strane bastion *Mrtvo zvono*, utvrđuje zidine, radi na vratima od Pila, Ploča i od Ponte. Odvojena tvrđava Revelin koja brani l stranu grada, ima tlocrt nepravilna četverokuta; započeta je 1463, potom se 1538. obnavlja po nacrtu španj. graditelja Antonija Ferramolina a 1618. M. Hranjac projektira prsobran. Tvrđava Lovrijenac, smještena na visokoj hridi nad morem, brani grad sa Z strane. Prvi podaci o tvrđavi potječu iz XIV. st., premda legenda govori da je utemeljena u XI. st. Obnavlja se tijekom XV. i XVI. st., kada općinski graditelj I. K. Zanchi iz Pesara utvrđuje prsobrane, te u XVII. st., kada se popravljaju nakon potresa; tvrđava ima trokutasti tlocrt s jakim prsobranom i trima terasama, dok su zidovi mjestimično debeli i do 12 m. D. je imao četvera vrata, dvojica s kopnene, a dvojica s morske strane. Kroz vrata od Pila ulazilo se sa Z strane; to je najstariji ulaz u grad. Današnji izgled vrata je iz XV. i XVI. st., kao i vrata od Ploča s l strane, a sastoji se od vanjskih i unutrašnjih vrata i mosta preko jarka. Na njima su radili brojni kipari i graditelji, među kojima se ističu P. Miličević i Ivan iz Siene. Prema luci su vodila gotička vrata od Ribarnice i vrata od Ponte. U XIX. st. otvorena su još tri prolaza.

Između 1627–42. podignuti su na Pločama veliki *Lazareti* (prvi su bili na Dančama), koji su služili kao karantena za robu i putnike. Vrlo rano

izgrađen je i *Arsenal* sa zgradama za smještaj i popravak brodova. Mali arsenal iz XV. st. bio je na mjestu današnje Lučke kapetanije, dok su današnja tri otvorena luka na zidinama u luci jedini ostaci Velikoga arsenala koji spominje Statut iz 1272.

Najreprezentativnije javne građevine sagrađene su u l dijelu grada. Oko 1200, na mjestu na kojemu stoji današnji Knežev dvor, postojao je utvrđeni kaštel, od XIV. st. zvan *Palazzo Maggior*. Poslije eksplozije oružane 1435. srušenu zgradu Kneževa dvora preuređuje u gotičkom slogu graditelj iz Italije Onofrio della Cava; izvođači su bili domaći klesari. To je bila dvokatnica s četiri krila i unutrašnjim dvorištem te otvorenim trijemom i s kulama na zapadnome krilu; zgrada je oštećena u eksploziji 1463, kada je potpuno srušen drugi kat. *Knežev dvor* je u današnjemu obliku gotičko-renesansna građevina s renesansnim trijemom u prizemlju i gotičkim prozorima na katu. Kapitelne zone glavnoga, gotičkoga portala su renesansne, a pripisuju se Petru Martinovu iz Milana. Potres je 1667. oštetio zgradu, a najviše atrij u dvorištu koji je popravljao J. Škarpa. Iz prvoga kata Dvora ulazilo se u zgradu Velikoga vijeća (porušena u XIX. st.). Vijećnica je također bila građena u gotičko-renesansnome stilu, po svoj prilici po nacrtima P. Miličevića. Na l strani Place nedaleko od Dvora stoji palača *Sponza* (*Divona*, *Fondik*), sagrađena između 1515–22. na mjestu stare carinarnice. To je dvokatnica s renesansnim trijemom u prizemlju i gotičkim i renesansnim prozorima na katovima; u dvorištu je otvoreni trijem u prizemlju te na katovima. Glavni projektant je P. Miličević a na njoj su radili korčulanski klesari J. i N. Andrijić. Na Sponzu se nadovezuje *Luža zvonara*, sagrađena 1463. neposredno nad l ulazom u grad, a na nju se naslanja *Gradski zvonik*, završni naglasak Place; građe ga domaći majstori R. Grubačević, Đ. Utišenić i P. Radončić od 1442. Sat s dvama drvenim ljudskim likovima koji su otkucavali sate izradio je Luka, sin admirala Miha. Drveni kipovi su zamijenjeni brončanim, rađenima vjerojatno po modelu Michelozza di Bartolomea iz 1476. Zvono je 1506. salio I. K. Rabljanin. Zvonik je 1929. iz temelja obnovljen. Uz nekadašnju vijećnicu,

DUBROVNIK, panorama

pokraj zvonika, nalazi se zgrada *Glavne straže*, sagrađena 1706–08. Gradio ju je u baroknome stilu venec. arhitekt M. Gropelli; sagrađena je na mjestu starije gotičke zgrade, ima rustični barokni portal i ovalne prozore – okule. U najstarijem dijelu grada, na otočiću Lave, dubrovačka je vlada sagradila žitnicu, tzv. *Rupe*, s 15 velikih bunara-spremnika za žito u prizemlju. Zgrada dvokatnica građena je između 1542–90. God. 1436. tal. graditelji Onofrio della Cava i Andriuzzi de Bulbito potpisuju ugovor o gradnji vodovoda. Voda 12 km dugim kanalom dolazi u grad sa Šumeta i izlazi kroz nekoliko česmi. Na *I* strani Place podignut je veliki okrugli vodospremnik-česma, tzv. *Velika Onofrijeva česma*, oštećena u potresu 1667, kada joj je uništen gotovo sav plastički ukras. Po Onofrijevu projektu klesali su je i ukasili Petar Martinov iz Milana i domaći klesari. *Mala česma* smještena je na suprotnu kraju Place pokraj zgrade Glavne straže; oktogonalna je oblika s bogatim renesansnim skulpturalnim ukrasom, a pripisuje se također Petru Martinovu iz Milana. God. 1735. rim. arhitekt P. Passalacqua projektira skalinadu ispred isusovačke crkve, najslikovitije barokno ostvarenje u Dubrovniku.

Od kuća romaničkoga stila ostao je tek poneki detalj. U gotičkome i gotičko-renesansnome slogu sagrađene su palače Ranjina, Restić, Zamanja i dr. Najljepše su renesansne palače u gradu Skočibuha, Bunić i dvije Gundulićeve. Barok s raskošnim ukrasima, igrom otvora i balkona, najizraženiji je na Bunićevoj i biskupskoj palači. — Ljetnikovci građeni izvan zidina čine posebnu arhit. temu i svjedoče o kulturi stanovanja u tadašnjemu Dubrovniku. Podižu ih vlastelini i bogate građanske obitelji u doba procvata grada XV–XVII. st. Za gradnju se izabiru najljepša mjesta uz morsku obalu ili u Rijeci dubrovačkoj. To su udobne zgrade za odmor i život u prirodi, s prostranim, posebno oblikovanim vrtovima i terasama, uklopljene u okolni pejzaž, s kućnim kapelicama, ugrađenim kamenim namještajem, orsanima i drugim gospodarskim zgradama, a neke su ukrašene i freskama. Bunić-Gradićev i Majstorovićev ljetnikovac u Gružu, Sorkočevićev i Đorđićev na Lapadu te Kabogin na Batahovini nose

osobine gotičko-renesansnoga stila. Među renesansnim ljetnikovcima ističu se Gundulićev i Sorkočević-Natalijev u Gružu, Sorkočevićev i Restićev u Rijeci dubrovačkoj, Stayev na Batahovini, Gučetićev u Trstenom, Skočibuhin u Tri crkve, Pucićev na Pilama, itd. Ljetnikovce su gradili domaći klesari, a imali su vrlo važnu ulogu u razvoju graditeljstva na širem području Dubrovačke Republike. U razvoju dubrovačke stambene arhitekture važno je razdoblje nakon potresa kada se ponovno izgrađuju neki dijelovi grada. Placa se ponovno gradi po nacrtima rim. arhitekta J. Cerutija koji uvodi ujednačen tip kuće s četvorim dućanskim vratima na koljeno u prizemlju. Kuće se u XVIII. i XIX. st. grade u jednostavnim oblicima, a pojavljuju se i neostilovi (npr. zgrada Gradske vijećnice).

Razvoj crkvene arhitekture ima vrlo dugi slijed; najstarija dosada poznata sakralna građevina u Dubrovniku bila je bazilika iz VI. st., čiji su ostaci nedavno otkopani ispod današnje katedrale. Ranosrednjovj. crkva *Sv. Petra Velikoga* (izvorno biz. odlika), od koje su sačuvani dijelovi pleternoga namještaja, nalazila se u najstarijem dijelu grada, a nestala je gradnjom samostana i crkve *Sv. Katarine* u XVI. st. Crkvu *Sv. Stjepana* na Pustijerni iz VII–VIII. st. spominje Konstantin Porfirogenet (sred. X. st.); građena je u predromaničkom stilu s dosta pletera čiji su fragmenti pronađeni. U istome su stilu bile sagrađene crkve *Sv. Luke*, *Sv. Nikole* na Prijekom i *Sikurate* (*Preobraženja*) koje su poslije pregrađivane. U romaničkom je stilu očuvano malo sakralne arhitekture. Crkva *Sv. Jakova* na Pelinama ima tragova romanike, dok je crkva *Sv. Stjepana* pregrađivana u romanici i gotici. Prvi *Samostan Sv. Frane* na Pilama (1317–18). iz razloga sigurnosti uklopljen je u grad. Unutar zidina, neposredno uz gradska vrata, gradi se tijekom cijeloga XIV. st. novi samostan s crkvom. Od romaničkoga stila, u kojemu je samostan prvotno sagrađen, ostali su samo dijelovi, jer je tijekom XV. st., a i poslije, pregrađivan. — Najvažniji je romaničko-gotički klaustar koji 1327–48. radi klesar Mihoje Brajkov iz Bara. Smješten je između crkve i zvonika, a presvođen križnim svodom, rastvoren vitkim heksaforama s dvostrukim stupovima s lisnatim bazama i

lisnatim, životinjskim ili antropomorfnim dvostrukim kapitelima. U prvoj pol. XV. st. dovršavaju ga B. Bogdanović, R. Bogetić, dok kamenu ogradu radi R. Brajković. Franjevačka je crkva sagrađena u stilu jednostavnih propovjedničkih crkava, a ističe se bogati gotički portal. U samostanu se čuva pribor stare apoteke, bogata knjižnica s brojnim vrijednim iluminacijama, inkunabulama i knjigama. Uz vrata od Ploča sagrađen je u XIV. st. *dominikanski samostan*. Služio je i u obrani grada, a u složenome sklopu isprepliću se gotički i renesansni stil. Poč. XIV. st. temelje mu polažu Nikola i Juraj, sinovi zadarskoga majstora Nikole Lovrina, Blaž Kalendin, Raden, Mile, mletački klesar Vital, a potom na njemu rade P. Radostin, M. Milčetin, Butko. Samostan i crkva vrijedno su ostvarenje rane gotike. J bočna vrata nose u svojem unutrašnjem dijelu romaničke odlike, a u XV. st. su učvršćena novim okvirom sa šiljastim lukom, djelom Bonina iz Milana kojemu su pomagali B. Bogosalić i D. Radinović. Sakristiju je 1485. radio P. Miličević. Crkva je bogato ukrašena kamenim namještajem, propovjedaonicom, brojnim nadgrobnim pločama i renesansnim nišama korčulanskoga klesara L. Maravića. Cvjetna gotika je osobito došla do izražaja u klaustu koji su 1456. po nacrtu Firentinca Masa di Bartolomea gradili domaći majstori Đ. Utišenić, R. Grubačević i mnogi drugi. Zvonik je krajem XIV. st. počeo graditi Checo iz Monopolija a nastavili domaći majstori, u romaničkome, gotičkome i renesansnome slogu. Završni dio je u XVII. i XVIII. st. obnovljen u gotičkim oblicima. —

Samostan posjeduje veliku biblioteku i arhiv s dragocjenim inkunabulama i knjigama. U muzeju se nalaze vrijedni primjerci dubrovačkoga zlatarstva, relikvijari i crkv. posude. Zbirka slika obuhvaća razdoblje od XIV. st. do naših dana, a osobito su dobro zastupljena djela dubrovačke slikarske škole. U zbirci se čuvaju i slike starih majstora, Tiziana, Charontona, Lorenza di Credija, Vasarija i drugih. Raspelo P. Veneziana iz 1352. čuva se u crkvi. Neposredno uz crkvu *Sv. Dominika* nalazi se crkva *Sv. Sebastijana*, prigradna uz dominikance u drugoj pol. XV. st. Za vrijeme franc. vladavine njezin je izgled promijenjen, a danas služi kao galerijski prostor (Galerija Sebastijan). U renesansnome je stilu građena crkva *Sv. Spasa*, djelo Andrijića iz 1520; renesansa se očituje u novome, razdijeljenome pročelju s trolučnim zabatom i u skladnome mjerilu kojim se uklapa u okolinu. Andrijići su 1535. kraj vrata od Ploča podignuli crkvu *Blagovijesti* koja je po organizaciji prostora renesansna, premda su klesani ukrasi još uvijek gotički. U prvoj pol. XVII. st. prodire barok koji donosi novo shvaćanje prostora i ukrasa. U baroknome su stilu sagrađene crkve *Domino*, *Sveti Roko*, *Sveti Josip*, *Rozarij* te *Gospa od Karmena*, jedna od najljepših baroknih građevina u Dubrovniku. God. 1672. počinje gradnja današnje katedrale *Velike Gospe*, na mjestu srušene romaničke katedrale iz XII—XIV. st. koja je, prema izvorima, bila veličanstvena građevina ukrašena skulpturama (očuvano više fragmenata). Po nacrtu tal. graditelja A. Buffalinija iz Urbina sagrađena je trobrodna bazilika s kupolom u stilu

DUBROVNIK, plan grada s kronološkim prikazom gradnje: 1. Knežev dvor, 2. palača Sponza, 3. katedrala, 4. crkva Sv. Vlahi, 5. franjevački samostan, 6. dominikanski samostan, 7. kula Minčeta, 8. tvrđava Revelin, 9. tvrđava Sv. Ivan, 10. utvrda Bokar, 11. vrata od Pila, 12. vrata od Ploča, 13. Velika Onofrijeva česma, 14. Orlandov stup, 15. lukobran Kaše

VRATA OD PLOČA

ORLANDOV STUP

razvijenoga rim. baroka. Crkvu su gradili P. Andreotti, P. A. Bazzi, fra T. Napoli i I. Katičić, koji ju je 1713. završio. Katedrala ima bogatu riznicu s nizom vrijednih predmeta umj. obrta i zlatarstva, a u njoj se nalaze slike poznatih majstora Padovanina, Palme Mlađega, Savolda, Parmigianina, P. Bordonea, dok se poliptih prenesen iz srušene crkve Sv. Lazara pripisuje Tizianu. Crkva Sv. Vlahu, građena 1707–14. na mjestu starije gotičke crkve iz XIV–XV. st., barokna je građevina izvedena prema projektu Mlečanina M. Gropellija kao središnja građevina s ovalnom kupolom, na kojoj je uočljiv utjecaj venec. baroka. Najpoznatiji barokni sklop je isusovačka crkva Sv. Ignacija i zgrada Dubrovačkoga kolegija. Crkva je poč. XVIII. st. građena po nacrtima rim. arhitekta A. Pozza u oblicima zreloga rim. baroka; jednobrodna s bočnim kapelama i potpornjacima, oslikana

KLAUSTAR FRANJEVAČKOGA SAMOSTANA

iluzionističkim freskama španjolsko-sicilijanskoga slikara Gaetana Garcije. Veliki se broj crkava nalazi izvan zidina. Na poluotoku Danče je crkva iz 1465. koja je dio nekadašnjega sklopa Lazareta; u njoj su slike L. Dobričevića i N. Božidarevića. U Gružu je renesansna crkva Sv. Nikole, nekada crkva brodograditeljskoga ceha, a 1427. osn. je dominikanski samostan, pregrađen u XIX. st. Na Lapadu je crkva Sv. Mihajla s grobljem, koja se spominje od 1290. Izvan zidina, iza Minčete nalaze se kapela Sv. Križa, kapela Sv. Felixa i crkva Sv. Andrije, čija je apsida ranoromanička. Na Gornjem konalu je freskama oslikana crkva Sv. Križa iz XVIII. st. S padom Republike od poč. XIX. st. samostan Sv. Klare na Pilama, ukinut za franc. vladavine, dobiva svjetovni sadržaj, a onaj Sv. Apostola u najstarijemu dijelu grada pretvoren je u Muzičku školu, Sv. Marije pak u vojarnu. Sred. stoljeća srušena je stara Vijećnica a u središtu grada podignuta je nova općina u neorenesansnom slogu. U prigradskom prostoru zgušnjava se izgradnja stambenih kuća s mnoštvom neostilskih vila te se povijesna jezgra Dubrovnika povezuje u cjelinu s predjelima Gruža a potom i Lapada. Potkraj XIX. st. javno graditeljstvo izlazi iz zidina: velika Gimnazija na Pločama i Pošta na Pilama. Počinje i gradnja hotela, od najpoznatijega »Imperijala« 1897, do kompleksnoga turističkoga naselja »Babin kuk«, s nizom modernih ostvarenja: Viša pomorska škola L. Perkovića (1954), Viša turistička škola na Lapadu V. Richtera (1963), novi hotel »Excelsior« N. Šegvića (1964), te hotel »Belvedere« J. de Luce (1985).

Slikarstvo. Dubrovačko slikarstvo zauzima posebno mjesto u slikarstvu Dalmacije; premda je dio te cjeline, pokazuje svoje karakteristične osobine, a u toku XV. i u XVI. st. dostiže vrhunac sa skupinom slikara koja se naziva dubrovačkom slikarskom školom. Njezini se počeci vezuju uz slikare iz XIV. st., čija djela nisu sačuvana, a prvi značajniji slikar je B. J. Trogiranić, koji u gradu boravi kratko vrijeme poč. XV. st. Potom se javlja niz slikara, uglavnom iz Dubrovnika i okolice, koji ostvaruju svoj specifičan izraz, nadovezujući se na tradiciju sredine kojoj su bliski biz. likovni izraz i gotička kičenost. I. Ugrinović, M. Junčić, L. Dobričević, njegov sin Vicko Lovrin, N. Božidarević i M. Hamzić unose u tradicionalno slikarstvo nove elemente i renesansni osjećaj. Smrću posljednje dvojice dubrovačka slikarska škola zamire, a od XVI–XIX. st. rade uglavnom stranci i manje istaknuti domaći slikari: P. Mattei-Matejević, I. Martellini, B. Stay, C. Reggio, R. Martini i drugi. U XIX. i XX. st. uz Dubrovnik su boravkom ili podrijetlom

VRATA OD PILA

vezani V. Bukovac, C. Medović, M. Mat, P. Dobrović, I. Job, M. Rašica, A. Masle, I. Dulčić, D. Pulitika, I. Vojvodić i dr.

Kiparstvo. Skulptura je u Dubrovniku prisutna stoljećima, od starohrv. pletera koji su ukrašavali prve dubrovačke crkve do skulpture XX. st. U XIV. st. u franjevačkoj crkvi podignuta je propovjedaonica, koja odaje utjecaj tadašnje mlet. skulpture. U XV. st. u Dubrovniku je zaposlen *Bonino iz Milana*, koji znatno utječe na razvoj gotičke skulpture u Dalmaciji. Pripisuju mu se vanjski okvir bočnih vrata dominikanske crkve, sa šiljastim lukom i kipom Krista na vrhu, te čuveni Orlandov stup s likom Orlanda (Rolanda) na kojemu je urezana mjera — dubrovački lakat. Kao kipar djeluje i *J. Dalmatinac*, a pripisuje mu se kip Sv. Vlaha s vrata od Ponte. Radovi neznanih gotičkih kipara iz XV. st. još nisu razgraničeni pa se tako ne mogu atribuirati brojni kipovi Sv. Vlaha na gradskim vratima i zidinama. Kasnu gotiku označuju djela *L.* i *P. Petrovića*. Njihovo najvažnije djelo je *J* portal franjevačke crkve s raskošnim okvirom s prizorom Pietà u luneti, dovršen 1499. Pripisuje im se i reljef u luneti portala crkve Sv. Luke, a Leonardu i portal bivšega samostana Sv. Apostola, poslije Sv. Katarine. *Petru Martinovu* iz Milana pripisuju se neki kapiteli u trijemu Kneževa dvora iz 1433. i skulpturalni ukras tzv. Male česme. Iz njegove radionice je pretežni dio ukrasa prizemnih dijelova palače, a na portalu sudjeluje i *P. Antojević* s renesansnim umecima. U XV. st. u Dubrovniku radi nekoliko firentinskih majstora, a najvažniji hrvatski kipar je Bračanin *N. Lazanić*, čija su djela kipovi Sv. Jeronima i Sv. Vlaha u crkvi Sv. Vlaha nastali potkraj XVI. st. u renesansnom duhu s naglašenim osjećajem za plastičnost. Franc. kipar *Beltrandus Gallicus* izradio je 1521. u dvorištu Divone reljef s prikazom dvaju lebdećih anđela koji nose medaljon s Kristovim inicijalima. Jedinu javni spomenik što ga je podignula Republika jest poprsje brodovlasnika Mihe Pracata u atriju Kneževa dvora; jednostavno malo brončano poprsje radio je 1637. kipar *P. P. Jacometti*. Od barokne skulpture ističu se kipovi *M. Gropellija* na oltaru i na crkvi Sv. Vlaha. *I. Rendić* radi spomenik *I. Gunduliću* (1893) i fontanu s likovima iz »Dubravke« na Brsljama (1900), *I. Meštrović* kip Sv. Vlaha na unutrašnjim vratima od Pila, *F. Kršinić* Spomenik borcu (1954).

U Dubrovniku je bilo osobito razvijeno zlatarstvo; među majstorima domaćega podrijetla ističu se *I. Progonović*, *M. Keraković* i *M. Adamović*. Vrhunac dosežu radovi *P. Antojevića* koji je radio kao pomoćnik Donatella, a u Dubrovniku radi od 1463. Zlatarstvo zamire u XVII. i XVIII. st. pa se u to vrijeme zlatarski predmeti uvoze iz Venecije. D. je bio centar vezilačke

MINČETA

i čipkarske djelatnosti; dubrovačka se čipka izvozila po cijeloj Europi. Svećenik *N. Radonjić* i *A. Hamzić* najistaknutiji su vezioći u XV. i XVI. st. D. je bio čuven po ljevačima zvona i topova; najstarije zvono čuva se u isusovačkoj crkvi a salili su ga 1355. *Vivencije* i sin mu *Viator*. U XVI. st. najpoznatiji je *Ivan Krstitelj de Tollis*, koji je salio brojna zvona i topove, kao i *F. Antica Lastovac* i njegov sin *Gaudencije*.

U Dubrovniku djeluju brojni muzeji i galerije a najznačajniji su: *Kulturno-historijski muzej* u Kneževu dvoru s rekonstruiranim interijerima dubrovačkih vlastelinskih kuća iz baroka i rokoka, dubrovačkim kovanim novcima, barjacima bratovština, portretima znamenitih ličnosti, priborom dubrovačke ljekarne »Domus Christi«. *Umjetnička galerija* čuva djela dubrovačke slikarske škole, slike domaćih i stranih baroknih majstora, te slike XIX.

DETALJ PORTALA FRANJEVAČKE CRKVE, djelo *L.* i *P. Petrovića*

KNEŽEV DVOR

i XX. st. U *Lapidariju* su kameni fragmenti sa starih dubrovačkih zgrada; *Etnografski muzej* čuva odjeću, oruđe, ribarski pribor, kućnu radnost dubrovačkoga područja; u *Muzeju Rupe* nalaze se fragmenti kamene plastike iz Dubrovnika i ant. Epidaura. *Pomorski muzej* čuva slike dubrovačkih brodova, portrete kapetana i brodovlasnika, brodske sprave i knjige. Također djeluju *Riznica katedrale*, muzejske zbirke u franjevačkome i dominikanskome samostanu i dr. — U agresiji srpsko-crnog.

KAPITEL U ARKADAMA KNEŽEVA DVORA

MALA ČESMA I SPONZA

vojske (1991–92) grad je teško stradao, osobito 6. XII. 1991. kada je izgorjelo devet palača. Oštećeni su franjevački i dominikanski samostan te mnogi drugi spomenici: katedrala, crkva Sv. Vlaha, Minčeta, Sponza, Velika Onofrijeva česma i dr.

LIT.: A. Liepopili, Dubrovačka katedrala i njezine slike, Dubrovnik 1930. — N. Dobrović, Dubrovački dvorci, Beograd 1946. — C. Fisković, Naši graditelji i kipari XV–XVI stoljeća u Dubrovniku, Zagreb 1947. — K. Prijatelj, Slikari XVII i XVIII stoljeća u Dubrovniku,

RIZNICA CRKVE SV. VLAHA

KATEDRALA U DUBROVNIKU

DVORIŠTE PALAČE SPONZA U DUBROVNIKU

SHP, 1949. — C. Fisković, Dubrovački zlatari od XIII do XVII stoljeća, *ibid.* — *Isti*, Dubrovački sitnoslikari, *Prilozi* — Dalmacija, 1950. — *Isti*, Lazanićevi kipovi u Dubrovniku, *ibid.* — *Isti*, Dubrovački gotičko-renesansni stil, Republika, 1951, 1. — *Isti*, Neobjavljeno djelo Jurja Dalmatinca u Dubrovniku, *Anali* — Dubrovnik, 1952. — J. Tadić, Građa o slikarskoj školi o Dubrovniku, I–II, Beograd 1952. — C. Fisković, *Fragments du style roman à Dubrovnik*, *Archaeologia lugoslavica*, (Beograd), 1954. — *Isti*, Prvi poznati dubrovački graditelji, Dubrovnik 1955. — L. Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, Zagreb 1955. — I. Marović, Arheološka istraživanja u okolici Dubrovnika, *Anali* — Dubrovnik, 1955–56. — C. Fisković, Maravićeve arkadne niše u Dubrovniku, *Prilozi* — Dalmacija, 1956. — L. Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika Dubrovnika, I i II, *ibid.*, 1956. i 1960. — F. Kesterčanek, Dubrovački renesansni dvorac u Tri crkve i njegova kronika, *Anali* — Dubrovnik, 1957–59. — C. Fisković, Ivan Rabljanin, *ibid.* — L. Beritić, Urbanistički razvitak Dubrovnika, Zagreb 1958. — *Isti*, Dubrovačke zidine, Dubrovnik 1958. — K. Prijatelj, Dokumenti za historiju dubrovačke barokne arhitekture, *Tkalčićev zbornik*, II, Zagreb 1958. — C. Fisković, Starokršćanski ulomci iz Dubrovnika, *Starinar* (Beograd), 1958–59. — Lj. Karaman i C. Fisković, Pri završetku razgovora o dubrovačkoj Divoni, *Prilozi* — Dalmacija, 1960. — S. Benić, Tragom zaboravljene dubrovačke vijećnice, *Beritićev zbornik*, 1960. — J. Lučić, Dubrovačka Astoreja, *ibid.* — L. Beritić, Dubrovački vodovod, *Anali* — Dubrovnik, 1960–61. — J. Lučić, Historijska topografija dubrovačke Astoreje do godine 1366, *ibid.* — I. Mitić, Orlandov stup u Dubrovniku, *ibid.*, 1962–63. — V. Durić, Dubrovačka slikarska škola, Beograd 1963. — C. Fisković, Umjetnine stare dubrovačke katedrale, *Bulletin JAZU*, 1966. — C. Fisković, Kultura dubrovačkog ladanja, Split 1966. — K. Prijatelj, Dubrovačko slikarstvo 15–16. stoljeća, Zagreb 1968. — M. Prelog, Dubrovački statut i izgradnja grada (1272–1972), *Peristil*, 1971–72. — I. Fisković, Neznani gotički kipar u dubrovačkom kraju, *ibid.* — C. Fisković i K. Prijatelj, Dominikanski samostan Dubrovnik, Zagreb 1975. — K. Prijatelj, Garcijine freske u dubrovačkoj isusovačkoj crkvi, *Peristil*, 1973–74. — L. Aleksić, Dubrovačko slikarstvo od 1900–1942, Dubrovnik 1978. — M. Prelog, Urbanistički razvoj Dubrovnika, *Peristil*, 1978. — A. Karaman, Slikarstvo i kiparstvo u Dubrovniku od 1945. do danas, Dubrovnik, 1978, 21. — V. Kružić-Uchyt, Počeci moderne umjetnosti u Dubrovniku, *ibid.* — V. Han, Arhivska grada u staklu i staklarstvu u Dubrovniku, Beograd 1979. — M. Planić-Lončarić, Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike, Zagreb 1980. — A. Deanović i I. Tenšek, Predziđe dubrovačke Minčete u zamisli Michelozza, *Prilozi* — Dalmacija, 1980. — V. Marković, Mit i povijest na zidnim slikama u Sorkočeviću ljetnikovcu u Rijeci dubrovačkoj, *ibid.* — I. Fisković, Dubrovačko slikarstvo i društveni okviri njegova razvoja u 14. st., *ibid.*, 1983. — Samostan Male braće u Dubrovniku (zbornik), Zagreb 1985. — Zlatno doba Dubrovnika (katalog), Zagreb 1987. — C. Fisković, Petar Marinov iz Milana i pojava renesanse u Dubrovniku, *Prilozi* — Dalmacija, 1988. — M. Planić-Lončarić, Ceste, ulice i trgovci srednjovjekovnog Dubrovnika, *ibid.*, 1990. — V. Marković, Ljetnikovac Bozdari u Rijeci dubrovačkoj i Marin Gropelli, *ibid.* — M. Grujić, Četiri doba jednog ljetnikovca: »Džonovina« u Rijeci dubrovačkoj, *ibid.*, 1991. — Likovna kultura Dubrovnika u 15. i 16. stoljeću (zbornik), Zagreb 1991. — I. Fisković, Dubrovačka skulptura u sklopu hrvatske baštine, Dubrovnik, 1992, 1–3. — N. Grujić, Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja, Zagreb 1992. — I. Fisković, Reljef renesansnog Dubrovnika, Dubrovnik 1993. — N. Grujić, Klasični riječnik stambene renesansne arhitekture Dubrovnika, *Peristil*, 1992–93, 35–36. Z. D. S.

DUČAK, Danilo slikar, fotograf i ilustrator (Zagreb, 8. II. 1953). Završio Akademiju u Zagrebu 1977 (N. Reiser). Djela nastala 80-ih godina u

suglasju su sa slikarskim trendovima tzv. bad-paintinga i nove slike. Samostalno izlaže od 1983.

LIT.: M. Lučić, Danilo Dučak (katalog), Zagreb 1983.

DUGINA, Franjo, naivni slikar (Gabajeva Greda kraj Hlebine, 17. VII. 1946). Svladavši tehniku slikanja na staklu, počeo je slikati 1966. Njegovo slikarstvo pripada hlebinskom krugu naivne umjetnosti. Na anegdotalni, podsmešljiv način do granica karikaturalnosti bilježi i komentira svakodnevnicu i svoje erotske fantazije (*Gastarbajter svadba*, 1981). Samostalno izlagao u Hlebinama (1976), Koprivnici (1977), Zagrebu (1978, 1990, 1994), Münchenu (1979), Baden-Badenu (1979), Düsseldorfu (1979), Bjelovaru (1984), Poreču (1984).

ARKADE KNEŽEVA DVORA U DUBROVNIKU

